

การพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน
The development of self-values according to the Buddhist
Principles of the labor class people

ดิลก บุญอ้อม I Diloke Boonim^{1*}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน เป็นการวิจัยแบบสำรวจ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตชั้นปริญญาตรี ของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นกลุ่มผู้ประสบความสำเร็จจากอาชีพใช้แรงงาน กลุ่มพระภิกษุ และผู้นำชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน: ประเด็นที่มีการพัฒนาระดับสูงสุด ได้แก่ ได้ยึดหลักความถูกต้องตามวิถีชุมชน มีเป้าหมายชัดเจนในการทำงาน สามารถสร้างมิตรกับคนรอบข้าง ได้เข้าร่วมในกิจกรรมชุมชน มีการจัดสรรเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน และมีศิลปะการคบคน 2) ปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ได้แก่ ความรับผิดชอบหน้าที่ ความมุ่งมั่นในการทำงาน ความสามารถในการสร้างมิตร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ความซื่อตรงต่อเวลาในการทำหน้าที่ของตน ความอ่อนน้อมถ่อมตน การแสดงน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน และการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม 3) รูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนา ชนชั้นแรงงาน ควรมีความรับผิดชอบหน้าที่ มีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย รู้จักลงทุนตามความสามารถของตนเอง ซื่อตรงต่อเวลา ทำให้ตัวเองเป็นที่พึ่งของสังคม และมีศิลปะในการคบคน

ความรู้ที่ได้รับ: การพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสนา หากชนชั้นแรงงานพัฒนาตนด้วยความรับผิดชอบหน้าที่ มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำงานสมบทบาทที่ได้รับ ใช้ทุนทรัพย์ตามกำลัง ซื่อตรงต่อเวลา ทำให้ตัวเองเป็นที่พึ่งของสังคม และมีศิลปะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่นนี้ย่อมเป็นคนมีคุณค่าในตนเองจากมุมมองของสังคม

คำสำคัญ: คุณค่า, พุทธศาสนา, แรงงาน

^{1*}ผู้ประพันธ์อันดับแรก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง E-mail: dboonim9708@gmail.com

Abstract

This research has a 3 purposes: 1) to study the development level of self-value according to the Buddhist principles of the labor class people, 2) to study the development factors of self-value according to the Buddhist principles of the labor class people, 3) to offer the development form of self-value according to the Buddhist principles of the labor class people. It is a survey research, both quantitative and qualitative. Sample group are undergraduate students of Nakhon Lampang Buddhist College. interviewee groups are successful people from a career who use labor and monk groups and community leaders.

Research results found that, 1) Level the development of self-value according to the Buddhist principles of the labor class people: The issues with the highest level of development: Labor class people had adhered to the principle of correctness according to the way of the community, had clear goals in work, can make friends with the people around him, had participated in community activities, had allocated time to work clearly, had known humility, and had the art of dating people. 2) The development factors of self-value according to the Buddhist principles of the labor class people: responsibility to duty, commitment to work, ability to make friends, participation in community activities, punctuality in performing their duties, humility, showing kindness generosity to neighbors, and compliance with self the rules of society. 3) The form the development of self-value according to the Buddhist principles: The labor class people should have responsibility for duty, have a clear work goal, perform the given role, are known to invest according to one's ability, honest on time, are make self to socially reliant, and have the art of dating people.

Knowledge gained: The development of self-values according to the Buddhism. If labor class people develop oneself with responsibilities on duty, has clear goals, works appropriately within the roles given, use property capital according to strength, honest on time, make to self where dependent of socially, like this, He will be a person of self-worth from a social point of view.

Keywords: values, Buddhist, labor

บทนำ

ความแตกต่างในสังคมเป็นประเด็นสำคัญที่นักสังคมวิทยาให้ความสนใจในปัจจุบัน จากพื้นฐานทางสังคมที่บุคคลล้วนมีความแตกต่างทั้งด้านตำแหน่งหน้าที่หรือฐานะ นำมาซึ่งการจัดช่วงชั้นทางสังคม มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการจัดช่วงชั้นทางสังคมไว้หลากหลาย เช่น ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน อ้างถึงใน ศิริรัตน์ แอดสกุล (2557) กล่าวว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นการแบ่งสมาชิกในสังคมออกเป็นลำดับชั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคลหรือกลุ่มคน โดยลำดับชั้นจะบ่งบอกให้บุคคลทราบว่าตนควรอยู่ในตำแหน่ง หรือฐานะใด และควรได้รับการยกย่องอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเดียวกัน ขณะที่ สุพัตรา สุภาพ (2546) กล่าวว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นกระบวนการซึ่งทำให้ครอบครัวในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันในด้านอำนาจ สิทธิพิเศษ และเกียรติยศ ในส่วนของ พัทยา สายหู (2544) มองว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นการแบ่งกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างเด่นชัด โดยมีการจัดระดับสูงต่ำของกลุ่มหรือชนชั้นไม่ให้เท่าเทียมกับกลุ่มหรือชนชั้นอื่น และยังมีการกีดกันไม่ให้ชนชั้นที่ต่ำกว่าเข้ามาในชนชั้น หรือขยับชนชั้นให้สูงขึ้นได้ ขณะที่

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2548) มองว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งเกิดจากการที่กลุ่มคนมีฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งมีมาแต่โบราณและยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

สำหรับผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงาน ดูเหมือนว่าเขาเหล่านั้นจะต้องเผชิญกับปัญหาด้านเกียรติภูมิในอาชีพ เป็นอย่างยิ่งอีกอาชีพหนึ่งในสังคมปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงานที่ต้องหาเช้ากินค่ำ ดูไม่ค่อยมีเกียรติในสังคม ดังการศึกษาของ สุภาภรณ์ จันทวานิช (2531) ที่ได้ให้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 728 คน จัดลำดับเกียรติภูมิทางอาชีพในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างได้จัดลำดับอาชีพใช้แรงงาน (กรรมกร) อยู่ในลำดับที่ 85 จากลำดับเกียรติภูมิในอาชีพ 89 อาชีพในสังคมไทย จึงบ่งชี้ได้ว่าสังคมภายนอกมีทัศนคติต่อผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงาน ในฐานะผู้ประกอบอาชีพชั้นต่ำและไร้เกียรติ อีกปัญหาหนึ่งที่สร้างผลกระทบต่อผู้มีอาชีพใช้แรงงาน คือปัญหาด้านสุขภาพ ด้วยลักษณะการทำงานและพื้นที่การปฏิบัติงาน เช่น โรงงานที่มีเครื่องจักรสำหรับใช้ผลิตสินค้า ซึ่งเต็มไปด้วยมลพิษทั้งฝุ่นละออง ความอับชื้น และอากาศไม่บริสุทธิ์ ทำให้ผู้มีอาชีพใช้แรงงานจำนวนหนึ่งต้องเผชิญปัญหาการเจ็บป่วย จากปัญหาที่ผู้มีอาชีพใช้แรงงานต้องเผชิญอันตรายจากการทำงาน ความเสี่ยงด้านสุขภาพ และภาพลักษณ์เชิงลบในอาชีพ สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความรู้สึก มีมด้อยและไม่เห็นคุณค่าในตนเอง จึงขาดการพัฒนาตนเองตามสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม

อย่างไรก็ตาม การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองในระดับสูง จะสามารถสร้างสรรค์ความคิด หรือการกระทำที่จะเผชิญความเครียดต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พรหมฉาย ทรัพย์ะประภา, 2548) การปรับปรุงตนเองหรือการพัฒนาตนเอง จึงเป็นวิสัยของนักปราชญ์ผู้มีความมั่นคงแน่วแน่ คิดแก้ไขสิ่งผิดให้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งขั้นตอนการพัฒนาตนเองนั้น อาจแบ่งออกเป็น 3 ขั้นด้วยกัน คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องพัฒนาตนเอง หลังจากที่ทำการศึกษาวิเคราะห์ตนเองทุกแง่มุม พบทั้งส่วนดีส่วนเสียที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง ก็ควรจะมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขข้อบกพร่องนั้น เพื่อความก้าวหน้าทั้งในด้านส่วนตัวและงานอาชีพ

ขั้นที่ 2 การวางแผนพัฒนาตนเองอย่างมีระบบ หลังจากพบข้อบกพร่องแล้วก็มีการกำหนดเป้าหมายตลอดจนวางแผนอย่างเป็นระบบว่าจะพัฒนาด้านใดก่อนหลัง มีแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

ขั้นที่ 3 ปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้ นำเอาแผนงานที่วางไว้ไปปฏิบัติ มีการประเมินผลการปฏิบัติเป็น ระยะ ๆ ได้ผลมากน้อยเพียงใด เกิดอุปสรรคอะไรบ้างที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไข (บรรจง หมายมั่น, 2534)

จากมุมมองดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงาน จำเป็นต้องมีคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านความสามารถในการปฏิบัติงาน และด้านความรู้ในบริบทของหน่วยงาน ชุมชน หรือสังคมที่เกี่ยวข้อง ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้ใช้แรงงานนั้น ควรมีหลักการ มีเป้าหมาย มีพลังขับเคลื่อน และมีพลังสนับสนุนในการกิจ รวมทั้งมีกรอบเวลา และมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคม และรู้จักการสร้างสรรคในการคบหาบุคคล ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นฐานการพัฒนาคุณค่าในตนเองของบุคคล ทุกชั้นทุกอาชีพ เป็นต้นว่า หลักทวิภูมิตถัมมิกัตถะ 4 ที่ประกอบด้วย ความขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บรักษา คบหาคนดี มีการใช้จ่ายสมฐานะ และหลักภูมิตถัมม 4 ประกอบด้วย คบบัณฑิตผู้มีความรู้ รับฟังคำแนะนำจากบัณฑิต รู้จักพิจารณาสิ่งที่ฟังนั้นอย่างรอบคอบ และนำมาใช้ในการทำงานอย่างเหมาะสม รวมทั้งหลักสัปปริสธรรม 7 ที่ประกอบด้วยความเป็นผู้รู้จักเหตุ ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ความเป็นผู้รู้จักกาล ความเป็นผู้รู้จักชุมชน และความเป็นผู้รู้จักการคบคน ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ จะทำให้บุคคลทุกชนชั้นที่นำไปเป็นฐานในการพัฒนาตนเอง ถึงพร้อมด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ นิสิตทุกรูป/คนที่กำลังศึกษาทุกสาขาวิชา จะต้องศึกษาวิชาพระไตรปิฎก ศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เป็นวิชาพื้นฐาน ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ต้องการ

ให้นิสิตทุกรูป/คนมีความรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเป็นฐานการดำเนินชีวิต นิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้างใช้แรงงาน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า นิสิตคฤหัสถ์เหล่านี้นำความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นฐานการพัฒนาคุณค่าในตนเองอย่างไรบ้าง เพื่อให้สังคมได้มองเห็นแล้วยอมรับนับถือในความเป็นคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และเป็นคนดีของสังคม

ดังนั้น จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของชนชั้นแรงงาน” โดยมุ่งศึกษานิสิตคฤหัสถ์ในปัจจุบันของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ เพื่อต้องการทราบระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นระดับการพัฒนาตนเองของชาวพุทธผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงานในภาพรวม และเพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน จากทัศนะของผู้มีประสบการณ์ด้านการใช้แรงงาน จากนั้นจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่า ในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเอง และปัจจัยในการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน แล้วนำมาวิเคราะห์และเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสน์ของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน
2. ขอบเขตด้านประชากร
 - 1) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตชั้นปริญญาตรี ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2562 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่ประกอบอาชีพใช้แรงงาน จำนวน 118 คน
 - 2) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชนผู้มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพใช้แรงงาน และผู้นำชุมชน จำนวน 11 รูป/คน
 - 3) ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย ได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และตำบลบ้านอ้อน อำเภอกาว จังหวัดลำปาง

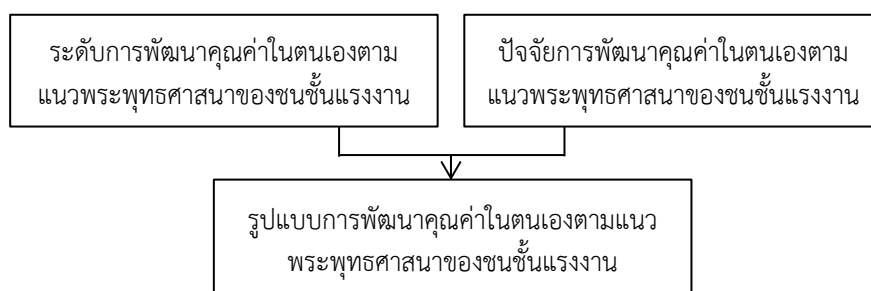
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดและหลักธรรมดังต่อไปนี้ เป็นกรอบการศึกษาวิจัย

1. การพัฒนาตน หมายถึง การที่บุคคลได้แนวทางในการแสวงหาความรู้ ทักษะ และสมรรถภาพด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้เป็นบุคคลที่มีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า เป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมนั้น ๆ (สุชา ไอยราพงศ์, 2542)
2. แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาตนเอง ๓ ขั้นตอน (ไพศาล ไกรสิทธิ์, 2541) คือ
 - ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ตน
 - ขั้นที่ 2 การวางแผนเพื่อการพัฒนาตนเอง
 - ขั้นที่ 3 การปฏิบัติการพัฒนาตนเอง
3. ลักษณะบุคคลที่สมบูรณ์ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), 2540) คือ
 - 1) อัมมัญญตา คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง

- 2) อัตถัญญตา คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ
- 3) อตถัญญตา คือ รู้จักทำการตามความรู้ ความถนัด และความสามารถของตน
- 4) มัตถัญญตา คือ รู้จักความพอดีในการพูดและกระทำการต่าง ๆ
- 5) กาลัญญตา คือ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมในการทำหน้าที่การงาน
- 6) ปริสสัญญตา คือ รู้จักปรับตัวตามวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง
- 7) ปุคคลัญญตา คือ รู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดี มีศิลปะในการคบคน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร/ตัวอย่าง

- 1) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตชั้นปริญญาตรี ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2562 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่ประกอบอาชีพใช้แรงงาน จำนวน 118 คน จากประชากร 170 คน โดยสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีแบบเจาะจง
- 2) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชนผู้มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพใช้แรงงาน และผู้นำชุมชน จำนวน 11 รูป/คน โดยการเจาะจงตัวบุคคล

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) ใช้แบบสอบถามที่มีลักษณะปลายปิด เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ของกลุ่มตัวอย่าง
- 2) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่มีลักษณะปลายเปิด มีการเตรียมคำสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าที่สามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยในการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน จากกลุ่มเป้าหมาย
- 3) ใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง และจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล และระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน จากกลุ่มตัวอย่าง ตามจำนวนที่กำหนดไว้
- 2) นำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยในการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน จากกลุ่มเป้าหมาย
- 3) นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์นำไปวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์ทางสถิติ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ของกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้จากแบบสอบถาม ได้ใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย

2) ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยในการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ของกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการวิเคราะห์ และนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย

3) นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ประมวลผลการวิจัย และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ในรูปแบบการบรรยาย

ผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน

ตารางที่ 1 ด้านการมีหลักการในภารกิจ [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย และยึดหลักความถูกต้องตามวิถีชุมชน	3.96	0.91	มาก	1
2. ได้ให้ความสำคัญและรับผิดชอบในงานสาธารณะที่ตนเกี่ยวข้อง	0.93	0.96	มาก	2
3. ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนที่ตนอาศัย มีความเห็นชอบร่วมกัน	3.91	0.79	มาก	3

จากตารางที่ 1 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย และยึดหลักความถูกต้องตามวิถีชุมชน รองลงมา คือ ข้อที่ได้ให้ความสำคัญและรับผิดชอบต่อในงานสาธารณะที่ตนเกี่ยวข้อง และถัดลงมา คือข้อที่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนที่ตนอาศัยมีความเห็นชอบร่วมกัน โดยที่ทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 ด้านการมีเป้าหมายในภารกิจ [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้มีการกำหนดแผนงานที่ดี จนก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้	3.83	0.85	มาก	1
2. ได้มีการแสดงเป้าประสงค์ที่ชัดเจน เมื่อประชาชนในชุมชนนั้นซักถาม หรือขอคำอธิบายเป้าหมายของการทำงานเพื่อส่วนรวม	3.82	0.74	มาก	2
3. ได้มีการศึกษาจารีตประเพณีของชุมชน แล้วพยายามปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีของชุมชนนั้น	3.80	0.72	มาก	3

จากตารางที่ 2 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีการกำหนดแผนงานที่ดี จนก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ รองลงมา คือ ข้อที่ได้มีการแสดงเป้าประสงค์ที่ชัดเจน เมื่อประชาชนในชุมชนนั้นซักถาม หรือขอคำอธิบายเป้าหมายของการทำงานเพื่อส่วนรวม และถัดลงมา คือ ข้อที่ได้มีการศึกษาจารีตประเพณีของชุมชน แล้วพยายามปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีของชุมชนนั้น โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 3 ด้านการเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนในภารกิจ [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้มีการปรับปรุงตนเองให้สามารถสร้างมิตรสัมพันธ์กับคนรอบข้าง	3.88	0.99	มาก	1
2. ได้มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และภารกิจที่จะทำ	3.83	0.83	มาก	2
3. ได้มีการให้ความสำคัญกับงานที่ตนเองจำเป็นต้องรับผิดชอบ เป็นลำดับแรก	3.75	0.85	มาก	3

จากตารางที่ 3 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีการปรับปรุงตนเองให้สามารถสร้างมิตรสัมพันธ์กับคนรอบข้าง รองลงมา คือข้อที่ได้มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และภารกิจที่จะทำ และถัดลงมา คือ ข้อที่ได้มีการให้ความสำคัญกับงานที่ตนเองจำเป็นต้องรับผิดชอบเป็นลำดับแรก โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 4 ด้านการเสริมสร้างพลังสนับสนุนในภารกิจ [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชน	3.93	0.87	มาก	1
2. ได้มีการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับภารกิจที่ทำอย่างเพียงพอ และพอดี	3.81	0.96	มาก	2
3. ได้มีการใช้จ่ายทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด	3.80	0.83	มาก	3

จากตารางที่ 4 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน รองลงมา คือข้อที่ได้มีการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับภารกิจที่ทำอย่างเพียงพอและพอดี และถัดลงมา คือข้อที่ได้มีการใช้จ่ายทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 5 ด้านการให้ความสำคัญกับกรอบเวลาในภารกิจ [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้มีการจัดสรรเวลาในการทำภารกิจงานไว้ชัดเจน	3.86	0.74	มาก	1
2. ได้มีการฝึกฝนให้สามารถแก้ไขสถานการณ์วิกฤติที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ได้ทันเวลา	3.81	0.88	มาก	2
3. ได้มีการปรับตัวให้เป็นคนชื้อตรงต่อเวลา ในการทำหน้าที่ของตน	3.78	0.93	มาก	3

จากตารางที่ 5 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีการจัดสรรเวลาในการทำภารกิจงานไว้ชัดเจน รองลงมา คือข้อที่ได้มีการฝึกฝนให้สามารถแก้ไขสถานการณ์วิกฤติที่เกี่ยวข้องกับตนเองได้ทันเวลา และถัดลงมา คือข้อที่ได้มีการปรับตัวให้เป็นคนชื้อตรงต่อเวลา ในการทำหน้าที่ของตน โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 6 ด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคม [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้มีการฝึกตนให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนักฟังที่ดี มีเหตุผลในการเจรจา	4.14	1.18	มาก	1
2. ได้มีการให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม	3.93	0.79	มาก	2
3. ได้มีการให้ความช่วยเหลือเต็มความสามารถ ต่อคนในชุมชนที่ช่วยตัวเองไม่ได้	3.88	0.90	มาก	3

จากตารางที่ 6 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีการฝึกตนให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนักฟังที่ดี มีเหตุผลในการเจรจา รองลงมา คือข้อที่ได้มีการให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม และถัดลงมา คือข้อที่ได้มีการให้ความช่วยเหลือเต็มความสามารถ ต่อคนในชุมชนที่ช่วยตัวเองไม่ได้ โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 7 ด้านการสร้างสรรค้ในการคบหาบุคคล [n= 118 คน]

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ได้ฝึกศิลปะในการคบคนดีและหลีกเลี่ยงคนพาลอย่างนุ่มนวล ไม่ก่อภัย	3.88	0.81	มาก	1
2. ได้มีการฝึกตนให้รู้จักประสานความร่วมมือกับบุคคลต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน	3.86	0.93	มาก	2
3. ได้มีการแสดงน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้านทุกระดับฐานะ พร้อมทั้งจะให้คำแนะนำ และช่วยเหลือตามสมควร	3.78	0.81	มาก	3

จากตารางที่ 7 พบว่า ข้อที่มีการพัฒนาคุณค่าในตนเองสูงสุด คือ ข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ฝึกศิลปะในการคบคนดีและหลีกเลี่ยงคนพาล อย่างนุ่มนวล ไม่ก่อภัย รองลงมา คือ ข้อที่ได้มีการฝึกตนให้รู้จักประสานความร่วมมือกับบุคคลต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน และถัดลงมา คือ ข้อที่ได้มีการแสดงน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้านทุกระดับฐานะพร้อมที่จะให้คำแนะนำ และช่วยเหลือตามสมควร โดยทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

2. ปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนของชนชั้นแรงงาน

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ประมวลคำให้สัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญ ๆ ซึ่งใช้เป็นปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นชนชั้นแรงงาน ดังนี้

เมื่อวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวพบว่า ปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเองที่มีลักษณะเหมือนกัน ก็คือ ศีรยอย ยศทนต์ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กุมภาพันธ์ 2563) ได้ยึดหลักความรับผิดชอบต่องานที่ลงมือทำ ทำความเข้าใจวิธีการทำงานแต่ละประเภทมุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงจุดหมาย ประเมินความสามารถตัวเองว่าจะทำได้แค่ไหน ไม่ทำอะไรให้เกินกำลัง ให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม และมีความซื่อตรงต่อเพื่อนบ้าน

เหมือน จิตมานนท์ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กุมภาพันธ์ 2563) ทำงานตามกำลังกาย และกำลังทรัพย์เท่าที่มี ค่อยเป็นค่อยไป หลีกเลี่ยงการสร้างหนี้ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง พอมีพอกิน ยึดถือปฏิบัติตนตามวิถีชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนบ้านและชุมชน และต้องสร้างความเป็นมิตรกับทุกคน

สมบัติ มีเพียร (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กุมภาพันธ์ 2563) ต้องยึดหลักการให้ความสำคัญและรับผิดชอบต่อในงานที่ทำ ทำงานให้เสร็จทันเวลา และตรงจุดประสงค์ของงานนั้น ๆ ข้อสำคัญต้องอดทน ไม่ท้อถอย ยึดหลักการ

ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบและข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่เห็นชอบร่วมกัน ไม่ปฏิบัติให้ขัดแย้งค่านิยมของคนส่วนใหญ่ และประการสำคัญ ไม่ทำอะไรให้เกินสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ

สมชาติ แสงหล้า (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กุมภาพันธ์ 2563) การกำหนดเป้าหมายในอาชีพที่จะทำให้ชัดเจน เตรียมสิ่งของที่จำเป็นที่ต้องใช้ในการทำงานนั้นให้พร้อม ต้องยึดระเบียบข้อปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ของชุมชนที่ตนอาศัย และยึดถือคติ ค่านิยม จารีตของสังคมเป็นแนวทางปฏิบัติตน

ประสิทธิ์ กันทา (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กุมภาพันธ์ 2563) ใช้ความมุ่งมั่นขยันในการทำงาน หนักเอาเบาสู้ ไม่เลือกงาน ให้ความสำคัญกับงานที่รับผิดชอบ ทำงานเต็มกำลังและเต็มความสามารถ ต้องวางตัวให้เหมาะสม กับสภาพแวดล้อมทางสังคม สร้างมิตรสัมพันธ์กับคนในชุมชน และทำตนให้สังคมพึงพาวาด้วยได้

สม จักรลสิ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มกราคม 2563) ต้องรู้วิธีควบคุมรายรับ - รายจ่ายให้พอเหมาะพอควร หมั่นออมไว้เพิ่มทุน อดทนต่ออารมณ์ของลูกบ้างคนที่แสดงความก้าวร้าว ต้องบากบั่นในการทำงาน รู้คุณค่าของเงิน เก็บเล็กผสมน้อยไม่ทอดทิ้งอาชีพที่กำลังทำ ใช้เงินอย่างประหยัด อดกลั้นความต้องการสิ่งของที่เกินความจำเป็น และได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งช่วยงานสังคมในชุมชนหมู่บ้าน

อำนวย ทนไชย (การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มกราคม 2563) ต้องจริงจังต่อหน้าที่และเพื่อนร่วมงาน ต้องบากบั่นในการทำงาน หนักเอาเบาสู้สุดกำลังที่มีอยู่ และทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามโอกาสอันควร พยายามฝึกตนให้เข้มแข็ง ยึดหยัดด้วยความสามารถของตนเอง ช่วยงานของชุมชนหมู่บ้านสุดความสามารถ เป็นมิตรกับเพื่อนบ้านทุกคน

ชม ศิริ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มกราคม 2563) ต้องมีความอดทนต่อการทำงานหนัก ไม่ทอดทิ้งต่อความลำบาก รู้จักรับความเครียดไม่ทำอะไรให้ฝืนระเบียบ รักครอบครัวและซื่อตรงต่อเพื่อนทั้งคำพูดและการกระทำ เป็นคน ใช้เงินอย่างประหยัด ใช้จ่ายสิ่งที่จำเป็น ควบคุมใจตนเองไม่ให้มีปัญหากับใคร ๆ และพยายามทำตนให้เป็น ประโยชน์ต่อชุมชน ต้องมีความอดทนและอดกลั้นต่อสภาพแวดล้อมรอบตัวให้มาก พยายามเป็นมิตร กับทุกคน

เมื่อวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวพบว่า ข้อปฏิบัติที่มีลักษณะเดียวกันที่ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนใช้เป็น ปัจจัยการพัฒนาคุณค่าในตนเอง คือ

1) ความรับผิดชอบ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่องานที่ลงมือทำ หลักการให้ความสำคัญและรับผิดชอบ ในงานที่ทำให้ความสำคัญกับงานที่รับผิดชอบ ทำงานเต็มกำลังและเต็มความสามารถ

2) ความมุ่งมั่นในการทำงาน ได้แก่ มุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงจุดหมาย ทำงานให้เสร็จทันเวลา และตรง จุดประสงค์ของงานนั้น ๆ มุ่งมั่นขยันในการทำงาน หนักเอาเบาสู้ ไม่เลือกงาน ต้องบากบั่นในการทำงานหนักเอา เบาสู้ สุดกำลังที่มีอยู่ และอดทนต่อการทำงานหนัก ไม่ทอดทิ้งต่อความลำบาก

3) การทำงานตามความสามารถ ได้แก่ ประเมินความสามารถตัวเองว่าจะทำได้แค่ไหน ไม่ทำอะไรให้เกินกำลัง ทำงานตามกำลังกาย และกำลังทรัพย์เท่าที่มี ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทำอะไรให้เกินสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ

4) การมีส่วนร่วมกับชุมชน ได้แก่ ให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม ทำตนให้เป็น ประโยชน์ต่อเพื่อนบ้านและชุมชน ทำตนให้สังคมพึงพาวาด้วยได้ ใช้เวลาส่วนหนึ่งช่วยงานสังคมในชุมชนหมู่บ้าน ช่วยงานของชุมชนหมู่บ้านสุดความสามารถ พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

5) การแสดงมิตรภาพ ได้แก่ ซื่อตรงต่อเพื่อนบ้าน สร้างความเป็นมิตรกับทุกคน สร้างมิตรสัมพันธ์กับคน ในชุมชน เป็นมิตรกับเพื่อนบ้านทุกคน และพยายามเป็นมิตรกับทุกคน

6) การปฏิบัติตามกติกาของชุมชน ได้แก่ ยึดถือปฏิบัติตนตามวิถีชุมชน ยึดหลักการปฏิบัติตนตาม กฎระเบียบและข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่เห็นชอบร่วมกัน ยึดระเบียบข้อปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ของชุมชนที่ตนอาศัย

3. รูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน

จากการวิเคราะห์ระดับการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน จากแบบสอบถาม และปัจจัยในการพัฒนาคุณค่าในตนเองของชนชั้นแรงงาน จากการสัมภาษณ์ดังกล่าว เห็นควรนำเสนอรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 8 รูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์
1. ด้านการมีหลักการในการกิจ	1. ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย 2. ยึดหลักความถูกต้องตามวิถีชุมชน 3. มีการวางแผนงาน 4. มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ 5. ให้ความสำคัญและรับผิดชอบในงานสาธารณะ	มีความพร้อมที่จะทำภารกิจ
2. ด้านการมีเป้าหมายในการกิจ	1. การแสดงเป้าประสงค์ที่ชัดเจน 2. ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีของชุมชน 3. มีการกำหนดเป้าหมายในผลผลิต 4. มีความมุ่งมั่นในการทำงาน	สำเร็จภารกิจตามวัตถุประสงค์
3. ด้านการเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนในการกิจ	1. การปรับปรุงตนเองให้สามารถสร้างมิตรสัมพันธ์กับคนรอบข้าง 2. มีความอดทนต่อการทำงานหนัก 3. มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจต่อผู้ร่วมงาน 4. ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 5. พยายามฝึกตนให้เข้มแข็ง ยืนหยัดด้วยความสามารถของตนเอง 6. ไม่ทำอะไรให้เกินสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ	มีศักยภาพในการทำภารกิจให้สำเร็จ
4. ด้านการเสริมสร้างพลังสนับสนุนในการกิจ	1. การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 2. ลงทุนทรัพย์ตามกำลังที่มีอยู่ 3. ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง พอมีพอกิน	มีความสมดุลในการลงทุนหรือทำภารกิจ
5. ด้านการให้ความสำคัญกับรอบเวลาในการกิจ	1. การจัดสรรเวลาในการทำภารกิจการทำงานไว้ชัดเจน 2. มุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงจุดหมาย ทันเวลา 3. ซื่อตรงต่อเวลาในการทำหน้าที่ของตน	การทำภารกิจหรือการทำงานเป็นระบบตามเวลาที่กำหนด
6. ด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคม	1. ฝึกตนให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนักฟังที่ดี มีเหตุผลในการเจรจา 2. อดทนและอดกลั้นต่อสภาพแวดล้อมรอบตัวให้มาก 3. ช่วยงานของชุมชนหมู่บ้าน 4. ยึดถือคติ ค่านิยม จารีตของสังคมเป็นแนวทางปฏิบัติตน 5. ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม 6. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน 7. ทำตนให้สังคมพึงพาวาอาศัยได้	ภาพลักษณ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม
7. ด้านการเลือกวิธีการในการคบหาบุคคล	1. ฝึกศิลปะในการคบคนดีและหลีกเลี่ยงคนพาล อย่างนุ่มนวล ไม่ก่อภัย 2. พยายามเป็นมิตรกับทุกคน 3. รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน แสดงน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน	เป็นที่ชอบใจ และไม่เป็นที่รังเกียจของคนรอบข้าง

อภิปรายผลการวิจัย

1. อภิปรายข้อมูลในแบบสอบถาม

จากการวิเคราะห์ ได้พบข้อที่กลุ่มตัวอย่างมีการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาในระดับสูงสุด ซึ่งผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านการมีหลักการในภารกิจ: กลุ่มตัวอย่างได้ประพฤติดนตังมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย และยึดหลักความถูกต้องตามวิถีชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.96$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า หลักแห่งกฎหมาย และวิถีชุมชน เป็นบรรทัดฐานของการปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลในชุมชนและสังคม ทำให้ผู้ปฏิบัติตนตามมีความพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจที่สร้างสรรค์ประโยชน์ตนและผู้อื่นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระกัญจน์ กนตรมโม (แสงรุ่ง) (2559) ที่พบว่า การแก้ปัญหาแบบสันติวิธีมีหลายวิธี อาทิ การรู้เท่าทันความจริง คื้อมองเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ และการปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง จนกระทั่งสามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการมีสติรู้อยู่ทุกขณะ มีขันติ และมีอิทธิบาท เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งวิธีการนี้ จะช่วยสร้างสรรค์ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่นตามวิถีของชุมชน

ด้านการมีเป้าหมายในภารกิจ: กลุ่มตัวอย่างได้มีการกำหนดแผนงานที่ดี จนก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.76$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การกำหนดแผนงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ จะทำให้การปฏิบัติภารกิจการทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยไม่มีความขัดแย้งกับคนในชุมชนในภายหลัง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ พระสมุห์เจษฎา แดงบำรุง และ เสน่ห์ บุญกำเนิด (2564) ที่พบว่า ผู้บริหารองค์กร ควรจะต้องวิเคราะห์ผลที่จะเกิดขึ้นต่อการดำเนินโครงการหรือแก้ปัญหาใด ๆ เอาไว้เป็นการเบื้องต้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลลัพธ์โครงการ (อัตรญาณฤตา ฐาปกรณ์) และอยู่ในแนวทางที่ได้วางไว้ ซึ่งวิธีนี้จะทำให้แผนงานที่กำหนดไว้ประสบผลสำเร็จ

ด้านการเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนในภารกิจ: กลุ่มตัวอย่าง ได้มีการปรับปรุงตนเองให้สามารถสร้างมิตรสัมพันธ์กับคนรอบข้าง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.88$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การดำเนินภารกิจ การงานทุกวันนี้ ต้องมีการประสานความร่วมมือกับบุคคลต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนก็มีทัศนคติและนิสัยแตกต่างกัน การปรับปรุงตนเองให้สามารถสร้างมิตรภาพกับคนที่ต้องเกี่ยวข้องด้วย (อัตรญาณฤตา ฐาปกรณ์) จึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อให้การประสานความร่วมมือกันมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยของ พระศตวรรษ กิตติปาโล และ จักรวาล สุขไมตรี (2562) ที่พบว่า ความสามารถมองตนเองออกว่า ตนเองเป็นใคร มีฐานะและภาวะอย่างไร กำลังต้องการอะไร เมื่อมองออกแล้ว ก็พยายามปรับตนเองให้เป็นอย่างที่ตนเป็นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งวิธีนี้ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างมิตร

ด้านการเสริมสร้างพลังสนับสนุนในภารกิจ: กลุ่มตัวอย่าง ได้มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียง สอนให้คนรู้จักความพอประมาณในการบริโภค (มัตตญาณฤตา ฐาปกรณ์) ใช้จ่ายตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่และเท่าที่จำเป็น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน จึงเป็นการเชิญชวนคนในชุมชนให้หันมาใช้จ่ายเพื่อการบริโภคแบบสมดุลกับฐานะทางการเงินของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยของ สุรญาณ วิมุขมนต์ (2562) ที่พบว่า พนักงานบริษัท เค เอส เทคดิง อินเทอร์เน็ต เนชั่นแนล จำกัด ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย และมีเงินออมไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน ลดการใช้จ่ายไม่จำเป็นออกไป และมีความพอเพียงไม่ใช้จ่ายเงินเกินตัว ซึ่งการทำกิจกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้งบประมาณที่มีอยู่ จะป้องกันปัญหาทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

ด้านการให้ความสำคัญกับรอบเวลาในภารกิจ: กลุ่มตัวอย่าง ได้มีการจัดสรรเวลาในการทำภารกิจ การงานไว้ชัดเจน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.86$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การจัดสรรเวลาในการทำภารกิจการทำงานแต่ละอย่างไว้ชัดเจน (กาลัญญา ฐาปกรณ์) จะทำให้การทำงานเป็นระบบ ไม่สับสน และงาน นั้น ๆ

จะสำเร็จตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ ธัญญธรณ์ ลิ้มมา (2562) ที่พบว่า การบริหารเวลาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 ได้แก่ การจัดทำปฏิทินงาน การรู้จักปฏิเสธ การวางแผน การจัดลำดับของกิจกรรม การควบคุมงานเอกสาร และการบริหารจัดการเวลาที่ไร้ประโยชน์ ซึ่งวิธีการเหล่านี้ช่วยให้การทำภารกิจงานแต่ละอย่างมีความชัดเจนในเรื่องของเวลาดำเนินการ

ด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคม: กลุ่มตัวอย่าง ได้มีการฝึกตนให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนักฟังที่ดี มีเหตุผลในการเจรจา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.14$) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะเห็นว่า การรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนักฟังที่ดี มีเหตุผลในการเจรจา (ปรีสัณญาดา รู้จักชุมชน) จะทำให้ตนได้รับความร่วมมือจากชุมชนในยามที่ต้องการความช่วยเหลือ และจะทำให้อยู่ในชุมชนนั้นอย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ วิลาสินี สุขภา และคณะ (2562) ที่พบว่า นักศึกษามีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน มีความเข้าใจและไม่ขัดกับหลักทางศาสนา ประสบการณ์ส่วนตัวในวัยเยาว์ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถปรับตัวได้ดีเมื่อต้องมาอยู่ต่างถิ่น ซึ่งการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับชุมชนได้ ประเด็นสำคัญจะต้องไม่มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนเข้าไปพักอาศัย

ด้านการสร้างสรรค์ในการคบหาบุคคล: กลุ่มตัวอย่าง ได้ฝึกศิลปะในการคบคนดีและหลีกเลี่ยงคนพาล อย่างนุ่มนวล ไม่ก่อภัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า สังคมทุกสังคมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี การคบหาสมาคมกับคนดีเป็นเรื่องที่ดี แต่การปฏิเสธการคบหาสมาคมกับคนไม่ดี อาจเป็นการก่อเวรภัยให้กับตนเอง การรู้จักและเข้าใจบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละคนที่ตนต้องปฏิสัมพันธ์ด้วย (ปุคคัสนญาดา รู้จักคบคน) แล้วคบหาสมาคมแบบบัวไม่ให้น้ำไม้ให้ขุน กล่าวคือ หากเป็นคนดีก็คบหาอย่างมิตรที่สนิทสนมกัน หากเป็นคนไม่ดีก็คบหากันอย่างสหายที่สามารถร่วมงานกันได้ แต่ไม่ให้สนิทกัน ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ ทวีศักดิ์ สุขกมล (2560) ที่พบว่า การรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ว่าใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักปฏิบัติต่อบุคคลอื่นได้ด้วยดี ทำให้ผู้บริหารนำไปใช้ในการพิจารณาคัดเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับงานตามความรู้ความสามารถที่ตนถนัด ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย

2. อภิปรายข้อมูลคำให้สัมภาษณ์

จากการวิเคราะห์ ได้พบข้อมูลให้ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคน ได้ใช้เป็นปัจจัยการพัฒนาคูณค่าในตนเองตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ประเด็นความรับผิดชอบ: ผู้ให้สัมภาษณ์มีความรับผิดชอบต่องานที่ลงมือทำ ทำงานเต็มกำลัง และเต็มความสามารถของตน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า ความรับผิดชอบต่องาน เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เป็นหลักการสำคัญเบื้องต้นของการทำงาน (ธัมมัญญาดา รู้หลักการ) เพื่อไปสู่ความสำเร็จของงานนั้น ๆ ความรับผิดชอบต่องาน จะเป็นพลังขับเคลื่อนการทำงานให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้ให้บรรลุเป้าหมายได้ดีที่สุด จะหลีกเลี่ยงปัญหาต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดเสียงงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวุฒิ ประทีปสัตตาและคณะ (2559) ที่พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง การทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุด การวางแผนการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย การรักษาสัญญาหรือคำพูดของตนเอง การรักษาระเบียบวินัยของตนเอง การตรงต่อเวลา และการไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ประเด็นความมุ่งมั่นในการทำงาน: ผู้ให้สัมภาษณ์มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ได้แก่ มุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงจุดหมาย อดทนต่อการทำงานหนัก ไม่ท้อถอยต่อความลำบาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะได้เห็นเป้าหมายของงานที่ทำนั้น ๆ อย่างชัดเจนว่า ตนจะได้รับอย่างคุ้มค่า (อรรถัญญาดา รู้เป้าหมาย) และเชื่อมั่นว่าตนเองทำได้ จึงทำให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำงานขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไสริยา สุภาพล และ วรณภา ลือกิตินันท์ (2560)

ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมุ่งมั่นในการพัฒนาสายอาชีพ คือ ความเชื่อมั่นในตนเอง และนโยบายองค์กร ซึ่งได้ส่งผลต่อความมุ่งมั่นในการพัฒนาสายอาชีพของบุคลากร

ประเด็นการทำงานตามความสามารถ: ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทำงานตามกำลังกาย และกำลังทรัพย์เท่าที่มี ไม่ทำอะไรให้เกินสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรู้จักตนเองดีว่า มีจุดเด่นอะไร และจุดด้อยตรงไหน แล้วทำงานเท่าที่ตนเองมี ตนเองเป็น (อัตตัญญูตา รู้จักตน) เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เหมาะสมกับตน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริญาณุช มาภักตนิสุข และ บัญญัติ ยงยวน (2563) ที่พบว่า พนักงานลูกค้าสัมพันธ์มีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ รับรู้ศักยภาพตนเอง มีความเชื่อมั่นว่าสามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ และยังรับรู้ถึงข้อบกพร่องของตนเอง

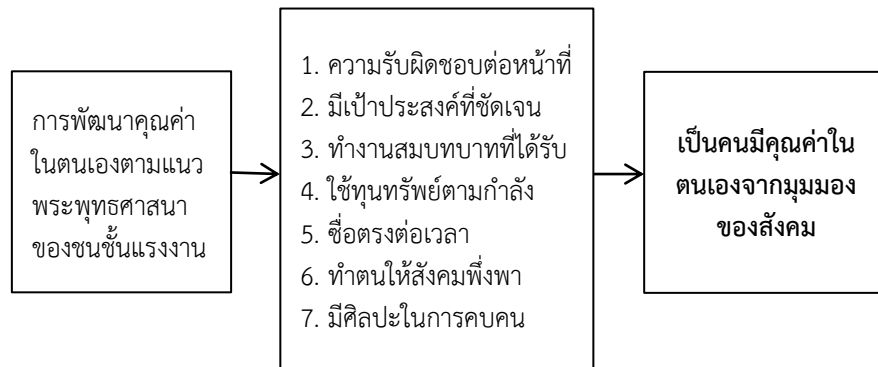
ประเด็นการมีส่วนร่วมกับชุมชน: ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การให้ความร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม จะทำให้ได้รับรู้ความต้องการและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน (ปริสัณญูตา รู้บริบทชุมชน) และใช้ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถที่ตนมี ร่วมทำประโยชน์ให้กับชุมชน เพื่อความสุขร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันถนุญ จักรภัทรวงศ์ และคณะ (2561) ที่พบว่า ประชาชนในชุมชนเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ให้ความสนใจในการตัดสินใจในการเสนอปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชนร่วมกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์หลักในด้านเศรษฐกิจที่มาจากนักท่องเที่ยวเข้ามาจับจ่ายใช้สอย

ประเด็นการแสดงมิตรภาพ: ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความซื่อตรงต่อเพื่อนบ้าน สร้างความเป็นมิตรกับทุกคน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การเป็นเพื่อนบ้านที่ดี มีความซื่อตรงต่อเพื่อนบ้าน ใครคิดดีกับตนก็คบอย่างมิตร มีความสนิทสนมด้วย ใครคิดไม่ดีกับตนก็คบแบบสหายที่ร่วมงานกันได้ ไม่สร้างศัตรู (บุคคัณญูตา รู้จักคบคน) เช่นนี้ จะทำให้ไม่มีศัตรู และร่วมกันทำงานเพื่อส่วนรวมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญช่วง ศรีธรราชภรณ์ (2559) ที่พบว่า มนุษย์สัมพันธ์มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและการปฏิบัติงานในองค์กรอย่างมาก เพราะมนุษย์สัมพันธ์ช่วยส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักที่จะให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจและยอมรับผู้อื่นบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

ประเด็นการปฏิบัติตามกติกาของชุมชน: ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ยึดถือปฏิบัติตามวิถีชุมชน ยึดหลักการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบและข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่เห็นชอบร่วมกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การเป็นสมาชิกของชุมชน จำเป็นต้องมีวินัย คือ ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงร่วมกันของชุมชน (ปริสัณญูตา รู้บริบทชุมชน) เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) ได้อธิบายถึงความสำคัญของวินัยด้านสังคมไว้ว่า เมื่อกลุ่มคนในสังคม มีการรักษาระเบียบวินัยเคารพกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกัน เช่น การช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติ การเคารพ ไม่ล่วงเกินสิทธิของผู้อื่นการปฏิบัติตามประเพณีแบบแผนของสังคม ก็จะทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคคลเป็นไปอย่างสงบสุข

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยรูปแบบการพัฒนาคุณค่าในตนเองตามแนวพุทธศาสนาของชนชั้นแรงงาน ได้พบประเด็นที่เป็นองค์ความรู้ที่กลุ่มชนชั้นแรงงานควรจดจำ และนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณค่าในตนเองให้ผู้อื่นมองเห็นได้ และยอมรับนับถือ โดยผู้วิจัยได้กำหนดเป็นโมเดลได้ ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

ชนชั้นแรงงาน ควรหมั่นดูแลสุขภาพร่างกาย มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อชุมชนและคนรอบข้าง ทำงานสุจริตอย่างมีหลักการและเป้าหมายที่ชัดเจน ใช้เวลาแต่ละวันให้เป็นประโยชน์ ดำรงตนให้สมฐานะและบทบาทที่มีอยู่ พึ่งตนเองได้ และไม่เป็นภัยแก่สังคม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักเบญจธรรมเป็นฐานการพัฒนาคุณค่าความเป็นภิกษุสงฆ์ของชนชั้นแรงงาน
- 2) ควรวิจัยเรื่อง วุฒิธรรม 4: พุทธวิถีการพัฒนาคุณค่าในตนเองเพื่อความเป็นบัณฑิตชนของชนชั้นแรงงาน
- 3) ควรวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณค่าในตนเองเพื่อความเป็นสาธุชนที่ดีตามวิถีพุทธของชนชั้นแรงงาน

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2548). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทวีศักดิ์ สุขกมล. (2560). การใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารงานเชิงบูรณาการของผู้บริหารเทศบาล ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พระนครศรีอยุธยา.
- ณัฐวุฒิ ประทีปรัตดา และคณะ. (2559). การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และกระบวนการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อนตนเองและสังคมของนักศึกษาสถาบันดนตรีกลาณวัฒนา. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 9(1), 546-559.
- บุญช่วง ศรีธรรมราชกูร์. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับประสิทธิภาพการทำงานของนักบัญชีธุรกิจอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 11(2), 29-48.
- บรรจง หมายมั่น. (2534). มนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์.
- ปรีญานุช มากวัฒนสุข และ บัญญัติ ยงยวน. (2563). ความสามารถในการปรับตัวด้านอาชีพของพนักงานลูกค้าสัมพันธ์. กรณีศึกษาศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร. วารสารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กร. 12(2), 54-76.
- พทยา สายหู. (2544). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2541). การศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- พระกัญจน์ กนตมโม (แสงรุ่ง) (2559). การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์. 11(21), 44-54.

พระจำรัส จิตธมโม (สวาสโพนิกกลาง). (2554). การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พระนครศรีอยุธยา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น.

พระศตวรรษ กิตติปาโล และ จักรวาล สุขไมตรี. (2562). การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมในการส่งเสริมการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตจังหวัดนนทบุรี. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 7(2), 313-328.

พระสมุห์เจษฎา แดงบำรุง และ เสนต์ บุญกำเนิด. (2564). การประยุกต์ใช้หลักปรีสธรรมในการบริหารงานของคณะผู้บริหารงานของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(12), 72-88.

พรรณราย ทพยะประภา. (2548). จิตวิทยาประยุกต์ในชีวิตและในการทำงาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิลาสสิน สุขกา และคณะ. (2562). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษา muslim จากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในพื้นที่จังหวัดสงขลา: กรณีศึกษานักศึกษาชมรม muslim มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. (รายงานการวิจัย), สงขลา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2557). ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัณห์ณัฐ จักรภัทรวงศ์ และคณะ. (2561) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนศึกษา กรณีเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 13(3), 283-295

สุรัญญา วิมุขมณต์. (2562). การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานบริษัท เค เอส เทรดิง อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล จำกัด. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกริก: กรุงเทพฯ.

สุชา ไอยราพงศ์. (2542). การพัฒนาตน. สงขลา: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.

สุพัตรา สุภาพ. (2546). ปัญหาสังคม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุภางค์ จันทวานิช. (2531) การจัดช่วงชั้นทางสังคม: เกียรติภูมิของอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทย. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โสธยา สุภาพล และวรรณภา ลือกิตินันท์. (2560). ความมุ่งมั่นในการพัฒนาสายอาชีพของบุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. 11(25), 78-87.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2537). การเสริมสร้างวินัย คู่มือแนะแนวทางการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.